

УДК 338.5.01

Брижань І.А., д.е.н., доцент

Ватуля А.О.

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ЩОДО ТРАКТУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ «ЦІНА»

Стаття присвячена аналізу різних поглядів до визначення такої економічної категорії як ціна. Розглянуто та уточнено сутність ціни. Висвітлено визначальні чинники витратного, суб'єктивно-маржинального, маржинально неокласичного синтезу підходу до формування ціни. Встановлено, що і досі пошук теоретичної основи ціни не припиняється.

Ключові слова: ціна, ціноутворення, теорія цін, попит, пропозиція, вартість, витрати.

Bryzhan I., Vatulya A.

MODERN APPROACHES TO THE INTERPRETATION OF THE ECONOMIC CATEGORY OF «PRICE»

The article is dedicated to the analysis of different views to the determination of such economic category as the price. Content of a price is reviewed and clarified. There is explained determinants of cost, subjective-marginal, marginal neoclassical synthesis strategy to the pricing. It is found that hitherto the search for a theoretical basis of price does not stop.

Keywords: price, pricing, price theory, demand, supply, cost, expenses.

Брыжань И.А., Ватуля А.А.

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К ТРАКТОВАНИЮ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ КАТЕГОРИИ «ЦЕНА»

Статья посвящена анализу различных взглядов на определение такой экономической категории как цена. Рассмотрено и уточнено сущность цены. Освещены определяющие факторы затратного, субъективно-маржинального, маржинально неоклассического синтеза подхода к формированию цены. Установлено, что до сих пор поиск теоретической основы цены не прекращается.

Ключевые слова: цена, ценообразование, теория цен, спрос, предложение, стоимость, затраты.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Ціна є грошовим вираженням товару та належить до найважливіших економічних категорій, бо справляє неабиякий вплив на всі аспекти господарської діяльності кожного окремого підприємства і усієї країни в цілому. На сьогодні складність ціноутворення полягає в тому, що ціна – категорія кон'юнктурна. На її рівень здійснюється вплив комплексу політичних, економічних, психологічних та соціальних факторів. Але з впровадженням в економіку ринкових відносин роль та значення ціни в економічних процесах суттєво змінилось. Саме тому виникли принципово нові підходи до визначення категорії «ціна». На протязі тривалого часу виникали різні погляди до цієї категорії, що і пояснює її складність. Отже, сьогодні ціна може визначатися фактором витрат, а завтра її рівень може залежати від психології поведінки покупців.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Останніми роками питанням визначення економічної категорії «ціна» висвітлювали у своїх працях як іноземні, так і вітчизняні науковці, які зробили вагомий внесок у формування різних підходів щодо ціноутворення, а саме: розробка трудової теорії ціни (К. Маркс, Д. Рікардо, А. Сміт), розробка нетрудової теорії ціни (Е. Бем-Баверк, У. Джевонс, Л. Вальрас, К. Менгер); особливості процесу ціноутворення в умовах ринкової системи (С. Брю, К.

МакКоннелл, А. Маршал, П. Самуельсон та ін.); аналіз питань ціноутворення на рівні макроекономіки (І. Ансофф, А.В. Завгородня, Дж. Кейнс, М. Фрідмен); питань маркетингового ціноутворення (Е. Діхтиль, В.Р. Костюк, Ф. Котлер, В.Л. Корінев, І.В. Ліпсіц, А.Ф. Павленко, О.С. Телетов, В.Е. Хаустова та ін.); радянський підхід до встановлення ціни (Г.Т. Азгальдова, Р.М. Етнова, Л.В. Канторович, І.С. Малишев, Ю.В. Яковець та ін.); аналіз сучасного стану в сфері ринкового ціноутворення (В.Є. Єсіпов, Ф.Н. Ільясов, О.Н. Цацулін, Є.І. Пунін, А.Д. Чудаков та ін.). Проте системний аналіз праць в області ціноутворення як вітчизняних, так і зарубіжних вчених показав, що окремі теоретичні аспекти ціноутворення потребують уточнення та систематизації. Зокрема, актуальним з огляду на ринкові реалії є уточнення економічної природи і ролі на ринку ціни як економічної категорії з урахуванням існуючих концепцій ціноутворення.

Цілі статті. Метою дослідження є наукове обґрунтування теоретико-методичних підходів і практичних заходів до уточнення економічної сутності термінології ціни.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Розвиток основних ідей теорії ціни пов'язаний із прагненням учених знайти деяку емпіричну сутність, субстанцію, першооснову реальних цін.

Розбіжності між ними проходять за двома напрямками: 1) наявність у ціни об'єктивної першооснови – вартості (цінності), до якої тяжіє рівень цін однорідних чинників; 2) відсутність у ціни первинної субстанції та визначення її рівня в процесі обміну з можливими відхиленнями від рівноважного стану під впливом чинників попиту і пропозиції.

На рис.1 наведено характеристику основних шкіл, їх представники та головні положення щодо визначення сутності та структури ціни.

Теорія ціни пройшла три основні етапи, які пов'язані історично з певним типом товарного виробництва:

1) теорія вартості (витратна, об'єктивістська) концепція ціни, основними авторами якої є Аристотель, У. Петті, А.Сміт [1, с.25], Д.Рікардо [2, с.570], Дж. С. Мілль [3, с.125], К. Маркс, Ф. Енгельс [4, с.12], Ж. Б. Сей та інші економісти [5, с.11]. У теорії вартості, важливою сферою утворення вартості виступає суспільне виробництво;

2) теорія цінності, покладена в основу цінностей (споживча, суб'єктивістська) концепція ціни, основними авторами якої стали К. Менгер [6, с.42], У. Джемсон, Дж. Б. Кларк та інші [3, с.22];

3) теорія ринкової ціни, авторами якої стали А. Маршал [7, с.23], Дж. Мілль [12, с.9], Дж. Робінсон, Є. Чемберлен, А. Пігу, А. Чеканський, В. Репнева, І. Ліпсіц, Т. Миколаєва, Самуельсон І., Ф. Котлер та інші [8], яка «... замінила на сьогодні ту частину економічної теорії, яку економісти – класики називали теорією цінності».

Так, на першому етапі теорія цін розроблялась філософами, богословами та іншим авторами перших економічних доктрин. Саме тому вперше категорія вартості зустрічається в працях античного філософа Аристотеля. Він виказує думку про те, що два товари, що представляють собою продукти людської праці і підлягають обміну, повинні бути рівною вартості, а остання повинна виражатися у витратах виробництва (у тому числі трудових витратах) [9, с. 58]. Філософ першим намітив розмежування між споживчою вартістю і вартістю товару. Геніальні здогади висловив Аристотель з приводу обміну, мінової вартості. Він розумів, що обмінювані товари без тотожності їхніх сутностей не могли б ставитися один до одного як сумірні величини. Однак, сутність (якість), яка лежить в основі вартості товару філософом так і не була встановлена [10].

Рис. 1. Концепція та представник теоретичних підходів до економічної категорії «ціна» [розробка авторів]

В. Петті, що був представником класичної школи, яка виникла у XVII ст. в Англії. В. Петті називає вартість «природною ціною». Природну ціну товару, або його вартість, визначають кількістю праці, витраченої на його виробництво. В. Петті у своїх судженнях не розрізняв вартості і мінової вартості, зводячи її до грошей, тому із самого початку не відрізняв вартість від ціни [1, с.45]. У розвиток теорії вартості А. Сміт зробив значний внесок. На відміну від В. Петті, він визнавав працю основною субстанцією вартості – «її дійсним мірилом».

Досліджуючи природу товару, А. Сміт указує на дві його властивості: корисність і можливість придбання інших предметів. Першу властивість А. Сміт називає споживчою вартістю, другу – міноюю вартістю. Д. Рікардо центральне місце у своїх вченнях приділяє теорії вартості. Він погоджується з А. Смітом, що мінова вартість товару визначається кількістю праці, витраченої на його виробництво. Таким чином, вчений дійшов висновку, що «праця є основою всякої вартості». Він установив, що у вартість товару входить також і вартість засобів виробництва, яку переносять на готовий продукт. Д. Рікардо розрізняв абсолютну й мінову вартість. Якщо абсолютна вартість являла собою втілену у товарі працю, то відносна (або мінова) виступала як вираження вартості одного товару в іншому. У своїй теорії вартості Д. Рікардо виділяв природну й ринкову ціни. Першу він вважав вираженням вартості, а другу пов'язував з відхиленням від неї під впливом попиту та пропозиції. Він писав, що «ціна товарів регулюється, у кінцевому підсумку, витратами виробництва», а не попитом та пропозицією, які можуть лише «тимчасово вплинути на ринкову ціну» [11, с.78]. Найбільш послідовним прихильником вартісної теорії ціни є К. Маркс із своїм вченням про абстрактну працю як об'єктивну субстанцію вартості. Сутність цієї концепції полягає в такому: товар має вартість і ціну. Вартість – це втілені в товарі суспільно корисні витрати праці, але не всякі, а тільки відповідні середнім (для цього періоду) умовам, умілості й інтенсивності праці. А оскільки всякий товар є результат

праці, то це робить всі товари якісно однорідними, а відповідно такими, які можна порівняти. При такому підході праця, втілена в товарах, також стає якісно однорідною, працею «взагалі», позбавленою конкретики. В економічній теорії таку працю прийнято називати абстрактною. Тобто відношення вартостей різних товарів відображає відношення представлених у них величин абстрактної праці. Ці величини й визначають об'єктивні пропорції обміну товарами (або купівлі-продажу). Що ж стосується ціни товару, то вона є грошовим вираження його вартості. Ціна окремого товару може відхилитися від його вартості під впливом випадкових ринкових факторів [4, с.47]. Таким чином, К. Маркс вбачає у вартості об'єктивну основу ціни, тим самим розрізняючи вартість і ціну. З теорії трудової вартості випливає важливий в теоретичному плані висновок про те, що формування вартості ціни відбувається у сфері виробництва, а проявляється посередництвом обміну. Тому основою підходу до формування ціни прихильники теорії трудової вартості вбачають суспільно-необхідні витрати праці. В цілому концепція ціноутворення, побудована на засадах теорії трудової вартості, дає змогу виявити глибинні аспекти економічного змісту категорії «ціна» і з'ясувати її об'єктивну основу. Однак ця теорія неспроможна вирішувати конкретних проблем ціноутворення.

Для другого етапу еволюції теорії цін характерно використання суб'єктивного підходу до трактування сутності ціни та її аналіз з використанням граничних величин (граничної корисності, граничних витрат, граничного доходу, граничної продуктивності чинників виробництва), де ціна (вартість блага (товару)) визначається ступенем корисного ефекту від його споживання. Представниками цієї теорії як вже зазначалось були К. Менгер, Е. Бем-Баверк, Ф. Візер, Е. Енгель, Курно, Е.Я. Брегель, П. Самуельсон. В економічній теорії існує альтернативна назва цієї теорії – маржиналістична (гранична) теорія ціноутворення.

Згідно з їх трактуванням, вартість блага визначають граничною корисністю останнього серед низки таких же благ. Один із фундаторів маржиналізму К. Менгер так визначав вартість (цінність) блага: «...Цінність є значення, що для нас має конкретні блага або кількість благ внаслідок того, що в задоволенні своїх потреб ми усвідомлюємо залежність від наявності їх у нашому розпорядженні» [6, с.89]. Відтак вартість виявляється залежною, з одного боку, від інтенсивності потреби суб'єкта у благах, а з іншого, – від наявності запасу благ, якими ця потреба задовольняється. Вартість блага, яка, в кінцевому підсумку, є корисністю, стає тим вищою, чим гостріша потреба в ньому і більша рідкісність. В центр дослідження цінності (вартості) благ ставлять аналіз споживчого попиту. Вирішального значення набувають не витрати, а результати. Цінність благ (товарів, послуг) залежить від їхньої граничної корисності для споживача, яка, в свою чергу, залежить від їхньої кількості і порівняльної рідкісності щодо потреби в благах [6, с.90]. Теорія граничної корисності, вирішуючи вузькі місця теорії трудової вартості, в реальному житті виявилася проблематичною. Адже фактично неможливо визначити корисність товару внаслідок його суб'єктивного оцінювання споживачем, оскільки більшою мірою може задовольнити потреби одного споживача, ніж іншого, а відтак бути більш корисною і мати вищу ціну.

На третьому етапі, на думку авторів теорії ринкової ціни, ціна є результатом взаємодії попиту і пропозиції на основі чого встановлюється ринкова рівновага, де єдиним засобом забезпечення умови економічної рівноваги є механізм ціноутворення.

Найважливішою прикладною ідеєю маржинальної теорії визначається концепція визначення граничного обсягу виробництва, за межами чого стає економічно не вигідно його збільшувати. Тобто основне завдання полягає у визначенні оптимального обсягу виробництва продукції, за межами якого стає не вигідним збільшення його випуску. Стан границі на ринку означає перехід діяльності підприємницької структури з прибуткової зони до збиткової, тобто коли випередження приросту доходів над приростом витрат змінюється збитковою зоною: приріст витрат починає випереджувати приріст доходів.

А. Маршалл відмовився від тези австрійської школи про визначальну роль суб'єктивних оцінок граничної корисності в аналізі ціни, створив синтетичну теорію вартості, поєднавши теорії граничної корисності та витрат виробництва, заявив про однакову значущість складових ціни (корисності та витрат) і відсутність пріоритету щодо визначення ціни. Вільне ціноутворення А. Маршалл вважає найважливішою складовою єдиної системи рівноважної економіки, що складається із мобільних та інформованих один про одного суб'єктів господарювання. Ринкова ціна розглядалася як результат узгодженості ціни попиту, що визначається граничною корисністю, та ціни пропозиції, що визначається граничними витратами.

На основі дослідження взаємодії ціни, попиту та пропозиції А. Маршалл розробив теорію ринкової рівноваги. Це такий стан економіки, коли є відповідність між попитом і пропозицією, між ресурсами і потребами. Для аналізу цінового механізму рівноваги вчений увів в економічну науку категорію рівноважної ціни – ціни, яка зрівноважує попит і пропозицію на ринку конкурентного товару, де встановлюється рівновага. Графічно рівноважна ціна визначається точкою (E) перетину кривої попиту (D) та кривої пропозиції (S), які формуються за законами попиту та пропозиції. Графік, на якому перетинаються криві попиту і пропозиції, прийнято називати хрестом Маршалла (рис.2).

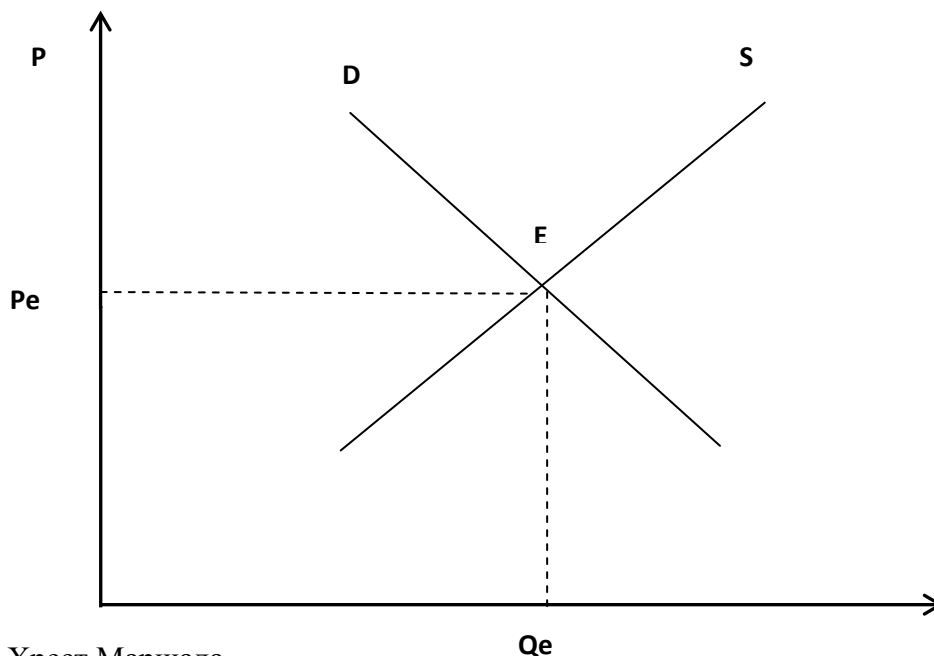

Рис. 2. Хрест Маршала

Хрест Маршалла свідчить про те, що: 1) тільки при ціні PE бажання одних і готовність інших збігаються в кількості (E); 2) крива D виражає закон спадної граничної корисності певного товару для споживачів; 3) крива S так само виражає закон зростання граничних витрат для виробників; 4) ринкова ціна визначається рівновагою граничної корисності і граничних витрат. Обидві величини взаємно регулюють одна одну.

Досліджуючи взаємозалежність ціни, попиту і пропозиції, А. Маршалл показав, що за умов вільної конкуренції, якщо ринкова ціна починає перевищувати ціну рівноваги, то пропозиція буде переважати над попитом і ціна почне знижуватися. Якщо ринкова ціна стає нижчою за ціну рівноваги, то попит починає перевищувати пропозицію і ціна зростатиме.

Основний закон мінової ринкової ціни Дж.С. Мілль називає природним законом попиту та пропозиції і пише: «Природний закон попиту та пропозиції, зрівняння між ними і тут не перестав діяти: ... для зрівнювання попиту з пропозицією, ринкова вартість відхиляється від природної; але відхиляється лише на час, тому що сама пропозиція має

постійну тенденцію співрозмірятися з попиту ... Попит і пропозиція постійно прагнуть до рівноваги, але становище стійкої рівноваги... це те, коли предмети обмінюються один на одного відповідно до вартості свого виробництва, або, за попереднім нашим визначенням, коли предмети мають свою природну ціну» [12, с.42].

Мінову вартість або фактичну ринкову ціну класики дослідили з огляду взаємодії двох ціноутворюючих чинників: споживчої вартості, тобто цінності і вартості блага. Варто зауважити, що механізм взаємодії вищевказаних чинників відноситься до благ, які відтворюються в економіці у необмеженому обсязі. Тут пропозиція залежить від попиту. Дослідивши цю взаємодію Дж.С. Мілль, визначив «природний закон попиту і пропозиції» та механізм формування рівноважної ціни, який ретельно дослідив і розвинув А. Маршалл і його послідовники. Отже, ринкова ціна на відтворювальні блага, які перетворюються на товар, формується під впливом постійної взаємодії вказаних ціноутворюючих чинників або властивостей товару: споживчої вартості (цінності) і вартості. Споживча вартість (суб'єктивна цінність) блага визначає на ринку граничну кількість грошей, за яку покупець погоджується купити це благо. Дж.С. Мілль наголошує на тому, що споживча вартість у грошовому виразі обов'язково повинна бути не менша вартості благ. Він пише: «виробництво товару не буде продовжуватися, якщо ця цінність (мінова) недостатня для винагородження вартості виробництва з додаванням прибутку за звичайним розрахунком».

Також великий внесок у вивченні основ ціноутворення зробила представниця кембріджської школи Дж.Робінсон своєю працею «Экономическая теория несовершенной конкуренции» (1933), де розглядала формування ціни в умовах, коли кожний виробник може бути монополістом у виробництві своєї продукції.

Прихильники теорії ринкової ціни вважали, що на ціну, яку згоден сплатити споживач залежно від ступеня користування продукції, впливає і ціна, за якою згоден реалізувати товар виробник. При цьому ціна виробника не може бути нижчою за витрати, тому в основі розрахунку ціни повинні лежати калькуляція витрат та передбачувана норма рентабельності. Якщо виробник не компенсує свої витрати і не отримує прибуток, то він не буде зовсім виробляти даний товар.

Основні етапи еволюції теорії ціни і підходи щодо її тлумачення систематизовано та представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Основні етапи еволюції теорії ціни

Назва теорії	Основні представники	Визначення ціни	Уточнення
1	2	3	4
1 етап – теорії вартості [1,2,3,4,5]			
Ранні теорії вартості	Аристотель, Ксенофонт	Позиція товарно-грошових відносин розглядалася згідно з ідеєю еквівалентного обміну речей за їх вартістю, а не як закон цін. Вартість має соціальний характер. Ціна є міновою вартістю і має об'єктивний характер, тобто, не залежить від відчуття людини	Ціни розроблялись у межах загальних недиференційованих знань
	Каноністи (Св. Августин, Фома Аквінський)	Визначення першооснови реальних цін у філософії назвали «справедливою ціною», «внутрішньою» чи «природною» цінністю речей. «Справедлива ціна» при феодальних відносинах, у яких основним регулятором була церква, визначалася трудовими витратами. Присвоєння торгового прибутку й відсотку 11зд1111нансо розглядали як порушення обміну по «справедливій ціні» і вимагали заборони великої торгівлі й лихварства.	

продовження таблиці 1

1	2	3	4
Рання трудова теорія вартості	У. Петті, П. Буагильбер	Об'єктом ціноутворення є товар. Предмет ціноутворення – витрати. Визначення вартості чи, як автори її називали, «природної» ціни товарів, є робота з видобутку срібла. Вартість товару визначається в порівнянні до вартості срібла і є «істиною ринковою ціною».	Автори теорії дійшли висновку, що основою ціни є теорія трудової вартості
Трудова теорія вартості (відносна)	А. Сміт, Д. Рікардо	Ціна – це грошове вираження вартості товару, яка визначається працею, витраченою на його виробництво (теорія природної ціни), або за яку можна купити даний товар (теорія «ринкової ціни»). Ціна визначається вартістю, яка складається з змінних витрат виробництва, що включають витрати на робочу силу, формуючи товарну ціну за рахунок ренти, заробітної плати і прибутку (теорія «вартості виробництва»). Ціни є сумою витрат праці. Ціни знаходяться за принципом доданої вартості.	
Трудова теорія вартості (абсолютна)	К. Маркс, Ф. Енгельс	Вартість товару визначається як втілена у товарі праця товаровиробників. Теорія «індивідуальної вартості» – фактична кількість робочого часу, витрачена при виробництві деякого продукту. Теорія «суспільної вартості продукту» – мірою вартості товару є суспільно необхідний час на його виробництво, що тісно пов'язано з категорією суспільно необхідних витрат праці. Вважається, що вартість визначається суспільно–необхідними витратами праці. Основою ціноутворення є «суспільно необхідні витрати праці», тобто витрати, необхідні для виготовлення будь–якої споживчої вартості при наявних суспільно нормальних умовах виробництва, які формуються як з витрат минулої праці, спожитих у процесі виробництва засобах виробництва, так і витрат живої праці. Вартість виявляється при збігу попиту та пропозиції, що у цьому випадку дорівнює ринковій ціні рівноваги. Не відношення попиту до пропозиції пояснює ринкову вартість, а, навпаки, ця остання пояснює коливання попиту та пропозиції». Вартість як абстрактна категорія не відбиває субстанцію ціни вже тому, що вона є кількісна сторона праці, що виключає його результативність. Не всяка праця, є необхідною для виробництва товару, і тільки додає цьому товару вартість (а тим більше споживчу вартість) такої величини, що відповідає витраченій кількості праці».	Серйозне протиріччя у теорії. Категорія вартості, у визначенні Маркса, вважається мало змістовною і надмірно простою, у той час як вона містить у собі масу невизначеностей і практичної незастосовності відносно визначення ціни реального товару. Категорія суспільно необхідних витрат праці одержує визначеність тільки тоді, коли визначена суспільна потреба в даному товарі. Однак, не усі витрати робочого часу суспільство може визнати в якості необхідних. Недооцінене значення якості праці і товару. Багато вчених вважають, що категорія суспільно необхідних витрат праці і вартості не можуть існувати нерозривно.

продовження таблиці 1

1	2	3	4
Теорія витрат виробництва	Дж. С. Мілль, Дж. Маккуллох, Н. Сеніор	Ціна – грошове вираження вартості товару, яка створюється не тільки живою, а й уречевленою працею. Вартість розглядається як співвідношення щодо обміну товару на інші товари (через гроші).	Теорія витрат виробництва
Теорія чинників виробництва	Ж. Б. Сей, Ф. Бастіа	Вартість товару формується у процесі виробництва у результаті трьох чинників: праця, земля і капітал. Тому, ціна з однієї сторони являє собою суму витрат чинників виробництва, а з іншої – суму доходів їх власників.	Теорія чинників виробництва
Теорія з'єднання чистого доходу і собівартості економіки планового періоду	1) Струмилін С. Г., Гатовський М.Н, Кронрод Л.А.; 2) Кондрашов Д.Д., Зверев А.Г.; 3) Атлас З.В., Малафеев А.Н., Е.В. Ільєнков; 4) Немчинов В.А., Дяченко В.П., Тесль К.Н.	1) вартісна концепція, підтримувана суть підходу ціноутворення полягає в тому, що земля має трудову вартість її освоєння, бо не кожен ділянку землі можна використовувати в сільськогосподарському виробництві без попереднього обробітку і рекультиватії . Сутність товарно–грошових відносин за соціалізму визначалася тільки через їхню обліково–аналітичну функцію. 2) концепція «усередненої вартості», 3) концепція «ціни виробництва», 4) концепція заснована на «ціні відтворення».	Недоліком цих поглядів було не відображала різниці в корисному ефекті різних видів продуктів в їх потребі і дефіцитності. Дослідження спрямовані на визначення соціально–економічної природи ціни.
	5) Канторович Л.В., Новожилов В.В., Н. Шехет, А. Орлів, В. Гальперін	5) Ціна при оптимальному плануванні враховує умови виробництва й умови споживання, витрати і споживчі властивості товару. Введено поняття витрат «зворотного зв'язку», аналогічних альтернативним витратам у ринковій теорії «граничної корисності», визначено оптимальність як ведучий принцип організації виробництва.	Автори цієї концепції були найбільш близькі до ринкової ідеології в питаннях ціноутворення
2 етап – теорії цінності [3,6]			
теорія граничної корисності	Е. Кондильян, Ж.–Б.Сей, К. Менгер, Е. Бем–Баверк, Ф. Візер, У. Джевонс та 13зд.	Об'єктом ціноутворення є благо. Предметом ціноутворення є корисність. Ціна товару визначається альтернативною вартістю, тобто сумою цін тих товарів, які можна придбати за цю же грошову масу, причому саме проблема порівняння різних корисностей товару у ціні займає найважливіше місце. Усі устремління індивідуумів у кінцевому рахунку спрямовані на отримання максимальної сумарної корисності від споживання. Цінність блага визначається корисністю граничного екземпляра, що задовольняє найменш настійну потребу.	Проблема і суперечка у пошуку виміру корисності (ординалісти відстоювали /порядковий підхід/, а кардиналісти /кількісний підхід. Недолік даної теорії в неможливості її використання на практиці через відсутність надійного й об'єктивного інструментарію зміни суб'єктивної корисності благ.
Теорія граничної продуктивності	Дж. Б. Кларк	Теорія ціни дає відповідь про формування кінцевого джерела доходів з позиції теорії продуктивності чинників виробництва. Ціна товару функціонально залежить від граничної продуктивності, яка у свою чергу, залежить від товарних цін, що зумовлені витратами виробництва, де зарплата виступає як граничний продукт праці, а відсоток — як граничний продукт капіталу.	У результаті розвитку теорії отримано багато ідей, але пояснити сутність ціни за допомогою із «відхиленням цін» від їх деякої метафізичної субстанції не вдалося.

1	2	3	4
Маржинальна теорія		Ціни повинні відповідати граничній корисності товару. Гранична корисність для покупця при такому підході є базою ціни. Величина такої корисності визначається додатковим випуском даного товару в результаті збільшення попиту на нього. Для кількісного виміру корисності, були висунуті пропозиції про безпосередній вимір корисності шляхом підрахунку суб'єктивних оцінок контрагентів на товарному ринку, що, визначають можливість покупки товару. Поділ цінових рішень на короткострокові і довгострокові із застосуванням різного складу ціноутворюючих витрат і різноманітних способів їхнього відшкодування.	Реалізувати цю концепцію в реальних умовах виявилось справою нездійсненою. Головним недоліком даної теорії є нехтування впливом виробництва на процес ціноутворення. До того ж маржиналізм є досить абстрактним, що значно ускладнює його застосування на практиці. Спрямований на дослідження ізольованого економічного суб'єкту.
3 етап теорії ринкової ціни [7,8]			
Теорія попиту і пропозиції (теорія рівноваги на 14зд1414нансо)	А. Маршал, Дж. Мілль, Дж. Робінсон, С. Чемберлен, А. Пігу й інші, А. Чеканський, В. Репнев, І. Липиц, Т. Миколаєв, Самуельсон І., Ф. Котлер	Об'єктом ціноутворення є товар (благо). Предметом ціноутворення є попит, пропозиція, корисність, витрати та 14зд.. чинники. Ціна зводиться до з'ясування взаємодії ринкових сил, що лежать як на стороні попиту (гранична корисність), так і пропозиції (витрат виробництва товару) тобто, цінність товару рівною мірою визначається корисністю і витратами виробництва. Мінімальна ціна (ціна пропозиції) об'єктивно визначається витратами виробництва, а максимальна (ціна споживання) суб'єктивно визначається платоспроможним попитом. Ціна призводить до грошових витрат виробництва, які, в звичайних умовах, не зв'язані з вартістю, а самі визначаються співвідношенням попиту та пропозиції на ті чинники виробництва, що утворюють ці витрати. Попит і пропозиція, а також облік і аналіз їх співвідношення розглянуті як ціноутворюючі чинники, що є необхідним при досягненні рівноваги на ринку. Ціна – це «кількість грошей, яку повинен заплатити покупець, щоб отримати товар»; сума за яку продавець хоче продати, а покупець готовий купити товар, або як суму, яку необхідно заплатити при купівлі товару або послуги.	А.Маршал підкреслив необхідність включення чинника часу в аналіз ціни і перший відзначив різний взаємозв'язок між витратами виробництва і ціною в залежності від того, який підхід закладається в основу аналізу
Теорія попиту і пропозиції (теорія рівноваги на макрорівні)	Л. Вальрас, В. Парето, Р. Аллен, Дж. Хікс, Дж. Кейнс, М. Фрідмен	Мінова цінність («природна» і «справедлива» ціна) це є системою цін, що забезпечує стан ринкової рівноваги в умовах абсолютної конкуренції і повної зайнятості. Побудована повна теорія попиту з обліком грошової й фіскальної політики, що проводиться державою з розвиненими товарно–грошовими відносинами В умовах недосконалої, монополістичної (олігополістичної) конкуренції підприємства–монополісти (олігополісти) одержують можливість впливати на ціни через свій вплив як на пропозицію, так і на попит, і на сам ринок».	Запропонована порядкова теорія корисності, яка не має потребу в яких–небудь кількісних оцінках корисності, що дозволила обійти стороною ті труднощі, з якими зіштовхнулася кількісна теорія. Модель загальної рівноваги має статичний характер.

Отже, економісти й досі не дійшли спільної думки, що є першопрчиною визначення ціни: витрати чи потреби, виробництво чи ринок. Це дає привід для подальшого дослідження категорії ціни та її ролі в економіці. Але можна стверджувати, що визначення ціни більшою мірою залежить від обраної моделі управління економікою «...ціна лише похідна від обраної моделі управління економікою» [8]. Ціни працюють у тому ж режимі, що й весь господарський механізм. При цьому існує неперервність еволюційного процесу, тобто наступний стан економічної системи пояснюється поточним. Ціну не можна ототожнювати з такими категоріями як «витрати», «потреби» чи «вартість», тому, що вона сама являє собою економічну категорію, що має певну одиницю виміру і є узагальнюючим показником вище названих категорій та їх елементів (прибуток, витрати, собівартість, показники попиту й пропозиції).

Висновки. Таким чином можна стверджувати, що науковий пошук теоретичної основи ціни не припиняється і зараз. У межах еволюційного підходу основною причиною зміни характеристик ціни як економічної категорії є перманентність змін, що обумовлені внутрішньою логікою функціонування економічної системи, які пов'язані історично (еволюційно) з певним типом товарного виробництва. Вчені-економісти і досі роблять спроби поєднати переваги теорії вартості з позитивними сторонами ринкової теорії, намагаючись на цьому підґрунті утворити всеохоплюючу теорію ціни.

Список використаних джерел:

1. Сміт А. Добробут націй [Текст]: дослідж. Про природу та причини добробуту націй: [Пер. з англ.] / Адам Сміт; [Наук. Ред.: С.Литвин]. – К. : Port-Royal, 2001. – 593 с.
2. Юхименко П. І. Економічна історія [Текст] : підручник / П.І. Юхименко, П. М. Леоненко. – К. : Знання-Прес, 2008. – 567 с. – (Вища освіта XXI століття). – с. 565–567.
3. Історія економіки та економічної думки [Текст]: [навч. Посіб. Для вищ. Навч. Закл.] / [О. Ю. Амосов, В. В. Каложний, В. Л. Міненко та 15зд.] ; за заг. 15зд15. : О. Ю. Амосов ; Нац. 15зд1515. держ. Упр. При Президентові України, Харк. Регіон. 15зд–г держ. Упр. – Х. : Магістр, 2009. – 404 с.
4. Маркс К. Капітал. Т.1 / К. Маркс, Ф. Энгельс. Соч. – 2-е 15зд. – Т. 23. – М. : Гос.изд-во полит.лит-ры, 1960. – 784 с.
5. Всемирная история экономической мысли: В 6 т. Т. 2. От Смита и Рикардо до Маркса и Энгельса / МГУ им. М. В. Ломоносова; [Гл. Редкол. : В.Н. Черковец (гл. 15зд15.) и 15зд.]. – М.: Мысль, 1988. – 576 с.
6. Менгер К. Основания политической экономии // Австрийская школа в политической экономии / К. Менгер, Е. Бём-Баверк, Ф. Визер. – М.: Экономика, 1992. – С. 31–242.
7. Маршалл А. Принципы политической экономии / А. Маршалл, в 3-х т. – М.: Прогресс, 1993 – т.2. – 310 с.
8. Становлення неокласичної традиції. Кембріджська школа [Електронний ресурс] / Наукова бібліотека —Буковина. – Режим доступу: http://buklib.net/component/option,com_jbook/task,view/Itemid,36/catid,131/id,3878/.
9. Ядгаров Я.С. Эволюция теории стоимости : учебное пособие / Ядгаров Я.С. – Москва. : ИНФРА-М, 2010. – 253 с.
10. Титова Н.Е. История экономических учений: Курс 15зд1515н. [Электронный ресурс] /Н.Е. Титова. – Режим доступа: <http://library.if.ua/book/87/6100.html>.
11. Риккардо Д. Начала политической экономии и податного обложения / Д. Риккардо. – М.: [б.в.], – 1935. – С 294.
12. Милль Д.С. Основания политической экономии / Пер. И примеч. Н.Г. Чернышевского. – СПб., 1860. – 664 с.